

TALE FOR DAGEN, FN's 40-ÅRSJUBILEUM,
AULAEN 24. OKTOBER 1985.

Deres Majestet,
Eksellenser,
Mine damer og herrer,

Det er idag 40 år siden De forente nasjoner ble grunnlagt, og vi er kommet sammen her i Universitetets Aula til eftertanke omkring og til feiring av dette jubileum. Samtidig markeres 40-årsdagen over en hel verden, i 159 medlemsstater og i FN selv - både ved hovedkvarteret ved East River i New York og overalt der organisasjonens medarbeidere har sitt virke.

Det er mindre enn et halvt år siden vi her i Aulaen feiret et annet 40-årsjubileum - for vår gjenvundne frihet og for slutten på den annen verdenskrig i Europa. Disse to feiringene henger sammen. FN oppstod som svar på kravet om "Aldri Mer!" som reiste seg etter det nesten totale sammenbrudd i sivilisasjon og internasjonal orden som den siste store krigen bragte. Lengslene og forhåpningene hos verdens folk dengang kom til uttrykk i de ord i FN-paktens innledning som stortingspresident Benkow har sitert om "å redde kommende slektsledd fra krigens svøpe" og om menneskerettigheter og sosiale fremskritt i frihet.

FNs tilblivelse forteller både om et uforminsket ønske om mellomfolkelig samarbeide og om at nye tanker om bedre levevilkår og grunnleggende rettigheter er på vei inn som en del av det fremtidige internasjonale samkvem. Folkeforbundet hadde lidt skibbrudd, men allerede under krigen startet arbeidet med en ny og sterkere organisasjon. I motsetning til tidligere tiders konferanser for å gjenopprette politisk orden etter store kriger - som for eksempel Wien-kongressen etter Napoleons-krigene og Versailles-konferansen etter første verdenskrig - tok de nasjoner som i 1945 var med på å stifte FN, blant dem Norge, ikke samtidig standpunkt til de mange territoriale og andre konflikter som stod uløste da våpnene ble tause.

Håpet var den gang å skape en internasjonal verdensorganisasjon med evne og myndighet til å påta seg en rolle som konfliktløsende og meglende organ - en kombinasjon av politi og forliksinstitusjon for verdenssamfunnet. Da det norske storting den 14. november 1945 gav regjeringen fullmakt til å ratifisere FN-pakten kom forhåpningene også til uttrykk hos sakens ordfører, C.J. Hambro, ved disse ord:

"Norge har hatt en historie som deltager i Folkeforbundet som er internasjonalt kjent og har vakt internasjonal respekt for vårt land. Det er vårt håp og vår fortrøstning at Norges deltagelse i den

nye organisasjon vil bli båret av den samme ånd, og at de som får den ære å representere Norge ved de forskjellige forsamlinger, like fryktløst og med like stor dyktighet vil være i stand til å hevde den ideelle oppfatning som er det norske folks og den norske regjerings."

Hambro rettet også takk til de allierte makter, til USA's president Franklin D. Roosevelt, til den britiske statsminister Winston Churchill og til Sovjetunionens leder, Stalin. På samme møte sluttet daværende utenriksminister Trygve Lie seg til Norges takk - få måneder før han selv ble valgt til det ærefulle verv som FNs første generalsekretær.

I dag vet vi at optimismen fra dengang møtte en annerledes og vanskelig virkelighet. Vi ser at enigheten blant Sikkerhetsrådets veto-makter, og medlemslandenes vilje til å innordne sine interesser under FN-maskineriets avgjørelser, ikke var sterk nok til å gi FN en dominerende plass i de enkelte staters sikkerhetspolitikk. Alliansene ble det som igjen skapte internasjonal stabilitet, og også større trygghet for de fleste av de mindre og mellomstore nasjoner som overlevet krigen og den første etterkrigstid.

Men dette betyr heldigvis langt fra at FN sank tilbake i betydningsløshet. Der organisasjonene ikke kunne være fredsskapende, ble den ofte fredsbevarende -

den bidro til det som er blitt kalt "fredelige ikke-løsninger" ved å få våpnene til å tie etter lokale konflikter. Efterslukning og vakt på branntomten var ikke den oppgave FNs grunnleggere la størst vekt på, men ingen kan i dag si hvilke større konflikter som er blitt unngått nettopp fordi FN med sine fredsbevarende styrker i 13 ulike operasjoner har klart å kvele mindre, men farlige konflikter. Vi er stolte over at norske befall og soldater i FNs uniform flere ganger har ydet - og fremdeles yter - en meget verdifull innsats for verdensorganisasjonen i Kongo, Gaza og nå i Libanon. Spesielt gledelig er det at nye medlemsstater jevnlig gjør bruk av FN for å dempe eller løse konflikter.

Et nytt trekk ved det FN som oppstod for 40 år siden er erkjennelsen av at internasjonal fred og sikkerhet er mer enn fravær av væpnede konflikter. Freden må grunnlegges på et bredt internasjonalt samarbeide om de utallige saker som finner sin beste løsning på tvers av landegrensene, på respekt for menneskerettighetene og på en utjevning av de enorme økonomiske og sosiale forskjeller som eksisterer i verdenssamfunnet. Omfanget av det mellomfolkelige samarbeide har øket langt mer enn noen av FNs grunnleggere kunne forutse i 1945.

I FNs mange fagorganer og særorganisasjoner foregår det også et utstrakt teknisk-faglig samarbeid. Dette er en virksomhet som sjelden påkaller de store overskrifter i internasjonale media, men som er av stor betydning både for de enkelte land og for verdenssamfunnet som helhet. Verdens Helseorganisasjon, FNs organisasjon for ernæring og landbruk, FNs Høykommisær for flyktninger, Den internasjonale arbeidsorganisasjon, Den internasjonale telekommunikasjonsunion, for bare å nevne noen, driver en virksomhet som etter hvert har utviklet seg til å bli en integrert og uvurderlig del av det internasjonale samfunn. Sentrale institusjoner for det økonomiske samkvem mellom nasjonene som Det internasjonale pengesfond og Verdensbanken har også tilknytning til FN-systemet og henter autoritet derfra.

FNs historiske rolle i avkoloniseringsprosessen har vært av stor betydning og utvilsomt vellykket. Av større koloniområder er i dag bare Namibia tilbake.

Når vi stiller dagens FN opp mot forventningene for 40 år siden kan vi slå fast at verdensorganisasjonen er blitt noe annet enn grunnleggerne tenkte seg - men den er ikke nødvendigvis blitt en mindre sentral institusjon: De forsiktige skritt som menneskeheten gjør i retning av å etablere et verdenssamfunn med i hvert fall et minimum av regler for akseptabel opptreden ville være utenkelige uten FN som inspirator og ramme.

Fra å være en beskjeden organisasjon med 2000 ansatte høsten 1946 befolker 25 000 mennesker i dag et konglomerat av FN-organisasjoner og kontorer over hele verden - med et budsjett for toårs-perioden 1984-85 på 14,2 milliarder norske kroner. Vi vet at ikke alt dette er midler som settes inn på en like effektiv måte eller anvendes slik vi ville finne det riktigst - her er debatten om UNESCO det mest aktuelle eksempel. Men vi vet like fullt at FN-organisasjonene gjør en innsats som ingen av oss kan være foruten og som har gitt millioner av mennesker et rikere liv - ja, som for mange har betydd forskjellen mellom liv og død.

Vi vet også at behovet for internasjonalt samarbeide i dag er større enn noengang tidligere - fordi farene er så mye større enn før hvis vi avstår fra samarbeide om rustningskontroll, om økonomiske og finansielle spørsmål, om miljøvern, om helse, om matvare-produksjon, om forskning, utdanning og kultur. Oppgavene trenger seg på, problemene er ofte felles og løsningene ligger ikke innenfor det enkelte lands rekkevidde - men må søkes på tvers av landegrensene. I dette samarbeidet vil og bør FN spille en hovedrolle.

Norge vil, mot denne bakgrunn, gå inn for at FNs 40-årsjubileum benyttes til å markere FNs grunnleggende betydning som internasjonal samarbeidsorganisasjon og som verdens politiske debatt-forum, at medlemslandene på ny bekrefter sine forpliktelser i henhold til FN-pakten og at vi setter søkelyset på FNs fremtidige virksomhet. Vi trenger mer enn noensinne en sterk og handlekraftig verdensorganisasjon.

Uten FN ville verden ha vært fattigere og farligere. Vi må bruke FN til stadig sterkere innsats for å gjøre den mer rettferdig og tryggere.

Vi må styrke FN for å sette verdensorganisasjonen bedre i stand til å løse dens angjørende oppgaver.